

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ

ΘΕΟΔΟΣΙΑ ΜΙΧΕΛΑΚΑΚΗ

**Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας
για τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών
στη Γερμανία (1975-85)**

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ

- Αριθμός 3 -

© Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 0831 - 77635, 77605
Fax: 0831 - 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.gr

Το έργο χρηματοδοτήθηκε από εθνικούς
πόρους και την Ευρωπαϊκή Ένωση στα
πλαίσια του Β΄ και Γ΄ ΚΠΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
& ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ

Επιστημ. Υπεύθυνος Έργου: Μιχάλης Δαμανάκης

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκή Ένωση,
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Φορέας παρακολούθησης: Ε.Υ.Δ. ΕΠΕΑΕΚ

Φορέας υλοποίησης: Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και
Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

Συγγραφή τόμου: Θεοδοσία Μιχελάκη

Σελιδοποίηση τόμου: Χρυσούλα Κελαϊδή

Εξώφυλλο τόμου: Κωνσταντίνα Μεταξά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
Πρόλογος	7
Συντομογραφίες	13
Εισαγωγή	15
1. Στοχοθεσία της μελέτης	18
1.2 Οριοθέτηση θέματος	18
1.3 Σκοπός και στόχοι της μελέτης	19
1.4 Εμπειρικό υλικό- Πηγές	19
1.4.1 Πρακτικά Βουλής	19
1.4.2 Πρακτικά Μικτής Ελληνογερμανικής Επιτροπής Παιδείας	20
1.4.3 Νομοθετικά / θεσμικά κείμενα	20
1.4.4 Εκθέσεις Συμβούλων Εκπαίδευσης	21
1.4.5 Λοιπές πηγές	21
2. Συζήτηση βασικών εννοιών	22
2.1 Μετανάστευση	22
2.2 Σύγχρονες προσεγγίσεις του μεταναστευτικού φαινομένου	26
2.3 Αιτίες της μετανάστευσης	29
2.4 Συνέπειες της μετανάστευσης	30
2.5 Ομάδες δράσης	33
2.6 Εκπαιδευτική πολιτική	35
2.7 Παράγοντες διαμόρφωσης και μοντέλα ανάλυσης της εκπαιδευτικής πολιτικής.	36
3. Η ελληνική μετανάστευση στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία Γερμανίας (ΟΔΓ).	40
3.1 Διαδικασίες ένταξης των Ελλήνων στη Γερμανία	43
3.2 Επαγγελματική και οικονομική ένταξη μεταναστών	44
3.3 Κοινωνική και πολιτική ένταξη μεταναστών	45
3.3.1 Σύλλογοι	47
3.3.2 Κοινότητες	48
3.3.3 Ελληνικά κόμματα	49
3.3.4 Εκκλησία	49
3.4 Πολιτισμική ένταξη	50
3.5 Εκπαιδευτικές συνέπειες της μετανάστευσης	52
3.6 Η γερμανική εκπαιδευτική πολιτική	54
3.7 Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Γερμανία	57
4. Θέσεις των ελληνικών φορέων και των οργανώσεων ως προς τις μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, την Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση, το εκπαιδευτικό προσωπικό και το διδακτικό υλικό.	60
4.1 Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων	60
4.1.1 Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Φραγκφούρτης	62
4.1.2 Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Μονάχου- Βαυαρίας	64

4.1.3 Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας	67
4.1.4 Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Βάδης-Βυτεμβέργης	69
4.2 Ελληνικές Κοινότητες	70
4.3 Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων	71
4.4 Σύλλογοι εκπαιδευτικών –Ελληνικές εκπαιδευτικές αρχές	73
5. Θέσεις των κομμάτων ως προς τις μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, την Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση, το εκπαιδευτικό προσωπικό και το διδακτικό υλικό	76
5.1. Νέα Δημοκρατία	77
5.2 Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα	81
5.3 ΚΚΕ εσ.	86
5.4 ΚΚΕ	89
5.5 Σύνοψη	91
6. Πολιτική του ΥΠΕΠΘ κατά την περίοδο 1975-'81	92
6.1. Μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης	93
6.2 Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση (Τ.Ε.Ε.)	101
6.3. Στελέχωση της εκπαίδευσης - Εκπαιδευτικό προσωπικό	103
6.4 Διδακτικό υλικό – Αναλυτικά Προγράμματα	108
6.5 Σύνοψη	109
7. Η πολιτική του ΥΠΕΠΘ κατά την περίοδο 1982-1985	114
7.1 Μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης	116
7.2 Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση	123
7.3 Στελέχωση της εκπαίδευσης/Εκπαιδευτικό προσωπικό	124
7.4 Διδακτικό υλικό – Αναλυτικά Προγράμματα	128
7.5 Σύνοψη	131
8. Συγκριτική θεώρηση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας και του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος	134
ΠΗΓΕΣ	141
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	145

Πρόλογος

Το μέγεθος και η σημασία της νεοελληνικής διασποράς ποικίλλουν από περίοδο σε περίοδο. Ιδιαίτερα μετά τη «μικρασιατική καταστροφή», την ανταλλαγή των πληθυσμών και τη συνακόλουθη συρρίκνωση του ελληνισμού δημιουργήθηκε και καλλιεργήθηκε στον ελλαδικό χώρο η ιδεολογία της εθνικής ομοιογένειας, πράγμα που, σε συνδυασμό και με τις ψυχροπολεμικές καταστάσεις που ακολούθησαν την έκβαση του δευτέρου παγκόσμιου πολέμου, συνέβαλε στη σε μεγάλο βαθμό παραμέληση του ελληνισμού της διασποράς, και ιδιαίτερα εκείνου των χωρών της Μαύρης Θάλασσας, από το εθνικό κέντρο.

Η μαζική αποδημία 1,2 εκατομμυρίων Ελλήνων κατά τις δεκαετίες του 1950, 1960 και εν μέρει 1970 δημιούργησε, ωστόσο, μια νέα κατάσταση και ένα νέο απόδημο ελληνισμό, κυρίως στην Αυστραλία, στον Καναδά, στις ΗΠΑ και στη Γερμανία.

Ο «ιστορικός ελληνισμός της διασποράς», από τη μια – ο οποίος λόγω της μακροαίωσης παραμονής του σε εδάφη εκτός της νεοελληνικής επικράτειας τα θεωρεί πλέον ως πατρογονικά του εδάφη, χωρίς ωστόσο να παραιτείται του προσανατολισμού του προς το εθνικό κέντρο – και από την άλλη ο «απόδημος ελληνισμός», δημιουργήμα της μαζικής αποδημίας κυρίως κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα, συγκροτούν σήμερα το σώμα της νεοελληνικής διασποράς, την οποία το εθνικό κέντρο φαίνεται να ανακαλύπτει εκ νέου.

Μετά την πτώση της χούντας, το 1974, οι κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας επεδίωξαν να επουλώσουν τις πληγές που άφησε η επτάχρονη δικτατορία και στον απόδημο ελληνισμό και να αποκαταστήσουν τη σχέση του με το εθνικό κέντρο. Οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, στη συνέχεια, επεδίωξαν να διευρύνουν και να εδραιώσουν αυτή τη σχέση και να δημιουργήσουν ένα κοινό πλαίσιο δράσης για τον ελλαδικό ελληνισμό και τον ελληνισμό της διασποράς.

Η δημιουργία της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Απόδημου Ελληνισμού στο ελληνικό κοινοβούλιο, η ίδρυση του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού και η δημιουργία πολλών δικτύων στα πλαίσιά του αποτελούν δείγματα για το ενδιαφέρον του μητροπολιτικού κέντρου, καθώς και τη διαμορφούμενη συναινετική εθνική στρατηγική των συντεταγμένων πολιτικών δυνάμεων της Ελλάδας για τον ελληνισμό της διασποράς.

Η αναγκαιότητα μιας κοινής στρατηγικής και η προώθηση μιας νέας σχέσης μεταξύ μητροπολιτικού κέντρου και διασποράς στη βάση της ισοτιμίας και της αμοιβαιότητας, φαίνεται να γίνονται κατανοητά απ' όλες τις πλευρές, δεδομένου ότι στο διαμορφούμενο παγκόσμιο περιβάλλον η επικοινωνία, οι σχεδιασμοί και η υλοποίησή τους δεν λαμβάνουν πλέον χώρα σε εθνικά πλαίσια, αλλά είτε σε υπερεθνικούς σχηματισμούς, όπως είναι, για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση είτε σε παγκόσμιο επίπεδο.

Για τους απανταχού Έλληνες η παγκοσμιοποίηση δεν αποτελεί απειλή, αλλά πρόκληση, δεδομένου ότι ο ελληνισμός ήταν παγκοσμιοποιημένος πριν την παγκοσμιοποίηση. Ζητούμενο, βέβαια, είναι μια νέα σχέση μεταξύ των απανταχού Ελλήνων και μια κοινή στρατηγική που θα τους επιτρέπει να λειτουργούν στο παγκόσμιο γίγνεσθαι όχι μόνο ως «συναισθηματική πολιτισμική κοινότητα», αλλά και ως κοινότητα με υλική βάση, με στέρεα δίκτυα επικοινωνίας και με αρχές και αξίες που της διασφαλίζουν μια ειρηνική και δημιουργική συνύπαρξη με τους λοιπούς λαούς της γης.

Είναι προφανές ότι στην αποσαφήνιση αυτού του ζητούμενου, δηλαδή της κοινής στρατηγικής για το μέλλον, συμβάλλουν η γνώση του παρελθόντος και η συνακόλουθη αυτογνωσία, από τη μια, και η εκπαίδευση από την άλλη.

Το πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών»¹, στα πλαίσια του οποίου καταρτίστηκε και η παρούσα μελέτη, ασχολείται κυρίως με την εκπαίδευση στην ελληνική διασπορά. Επειδή, όμως, η εκπαίδευση δεν λειτουργεί σ' ένα κενό, αλλά κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές, θεσμικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες, οι οποίες είναι με τη σειρά τους ιστορικό προϊόν, ασχοληθήκαμε στα πλαίσια των μελετών που καταρτίσαμε στην πρώτη φάση του προγράμματος (σχολικό έτος 1997/98) και με την ανάλυση αυτών των συνθηκών.

Συγκεκριμένα, με το ξεκίνημα του προγράμματος Παιδεία Ομογενών, τον Ιούνιο του 1997, συγκροτήθηκε ένα δίκτυο από ελλαδίτες επιστήμονες και επιστήμονες ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό. Αυτοί οι επιστήμονες επεξεργάστηκαν ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο έπρεπε να καταρτισθούν μελέτες², που θα αφορούσαν στους ακόλουθους τομείς:

- στην αξιολόγηση και αξιοποίηση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού υλικού,
- στις δυνατότητες προώθησης της ελληνικής ως ξένης γλώσσας σε αλλόφωνους (ανάπτυξη στρατηγικών)
- στις δυνατότητες εφαρμογής δίγλωσσων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε σχολεία στις χώρες υποδοχής,
- στις συνθήκες διεξαγωγής της ελληνόγλωσσης διδασκαλίας στο εξωτερικό (θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο),
- στους φορείς ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης,
- στις κοινωνικοπολιτισμικές και γλωσσικές προϋποθέσεις (επίπεδα γλωσσομάθειας) των μαθητών,
- στους κοινωνικούς χώρους χρήσης της ελληνικής,
- στη σύνθεση και λειτουργία της οικογένειας,
- στους λόγους αποχής των μαθητών από τα Τμήματα Διδασκαλίας της Ελληνικής και σε στρατηγικές περιορισμού της διαρροής τους,
- στις κατηγορίες (τύπους) εκπαιδευτικών,
- στις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών κατά κατηγορία.

1 Το πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών» στοχεύει στη διατήρηση, την καλλιέργεια και την προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού τόσο σε μαθητές ελληνικής καταγωγής που ζουν στο εξωτερικό και φοιτούν σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όσο και σε αλλόφωνους μαθητές που επιθυμούν να μάθουν την ελληνική γλώσσα.

Στόχοι του είναι επίσης η επιμόρφωση των αποσπώμενων και των ομογενών εκπαιδευτικών, η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ομογενείς μαθητές και, τέλος, η δημιουργία δικτύων επικοινωνίας και βάσεων δεδομένων μέσα από το διαδίκτυο.

2 Χρησιμοποιούμε τον όρο μελέτη και όχι έρευνα, επειδή, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Κοινωνικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.), στο πλαίσιο προγραμμάτων, όπως είναι το Παιδεία Ομογενών, δε χρηματοδοτούνται καθαρά ερευνητικές δραστηριότητες. Είναι όμως δυνατή η διεξαγωγή εφαρμοσμένων μικροερευνών που υπηρξούν την επίτευξη των στόχων του εκάστοτε έργου και δεν υπερβαίνουν τα όριά του.

Πιο συγκεκριμένα, κάθε μελέτη όφειλε να είναι δομημένη στα εξής μέρη (κεφάλαια):

1. Στόχοι της Μελέτης

(Οι στόχοι της μελέτης πρέπει να εξυπηρετούν τις τρεις δράσεις του Τ.Δ.Ε. Παιδεία Ομογενών)

2. Μεθοδολογία της μελέτης

(ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις των δεδομένων)

3. Η παρουσία των Ελλήνων στη χώρα...

- *Ιστορική εξέλιξη:*
(Πότε πήγαν, ποιοι, πώς, γιατί στη/στο... κ.τ.λ., εξέλιξη των αριθμών)
- *Κοινωνικοπολιτισμική σύνθεση του ελληνικού πληθυσμού σήμερα:*
(επάγγελμα, απασχόληση, μορφωτικό επίπεδο, μικτοί γάμοι κ.τ.λ.)
- *Τόπος/τόποι κατοικίας*
- *Οργάνωση της παροικίας/των παροικιών:*
(κοινότητες, διάφοροι σύλλογοι, ομοσπονδίες συλλόγων κ.τ.λ.)
- *Παρουσία στα ΜΜΕ, πολιτιστική ζωή*
- *Εκκλησία*

4. Κοινωνικοί χώροι (γλωσσικές επικράτειες) χρήσης της ελληνικής γλώσσας

5. Φορείς και μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης.

(Τμήματα Μητρικής Γλώσσας, ελληνικά σχολεία, δίγλωσσα σχολεία, απογευματινά, Σαββατιανά κ.τ.λ.)

5.1 Δίγλωσσα προγράμματα (μοντέλα) εκπαίδευσης

5.2 Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης

6. Αναλυτικά προγράμματα και διδακτικό υλικό

7. Χαρακτηριστικά του μαθητικού πληθυσμού

(κοινωνικοπολιτισμικές, μαθησιακές και γλωσσικές προϋποθέσεις των μαθητών, λόγοι μη φοίτησης σε Τμήματα Ελληνόγλωσσης Εκπαίδευσης κ.τ.λ.)

8. Διδακτικό προσωπικό

(διάφοροι τύποι δασκάλων, προφίλ των δασκάλων, επιμορφωτικές ανάγκες κ.τ.λ.)

9. Γονείς

9.1 Συλλογικά όργανα γονέων και ο ρόλος τους

9.2 Τύποι οικογενειών

9.3 Ο ρόλος της οικογένειας σε σχέση με την ελληνόγλωσση εκπαίδευση

10. Συμπεράσματα προτάσεις

Οι ερευνητές όφειλαν επίσης να προχωρήσουν στην επεξεργασία τυπολογιών που θα τεκμηριώνονταν εμπειρικά και θα αναφέρονταν στους τύπους/μορφές:

- α) της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης
- β) της οικογένειας
- γ) των μαθητών
- δ) των δασκάλων
- ε) του διδακτικού υλικού

Το εμπειρικό υλικό που συγκεντρώθηκε στα πλαίσια αυτών των μελετών αξιοποιήθηκε από τις ομάδες παραγωγής διδακτικού υλικού κατά τα επόμενα έτη λειτουργίας του προγράμματος Παιδεία Ομογενών.

Ήδη, όμως, το δεύτερο ήμισυ του έτους 1998 επιχειρήθηκε και μια πρώτη σύνθεση των αποτελεσμάτων των μελετών. Αυτή η συνθετική προσπάθεια οδήγησε το έτος 1999 στην έκδοση ενός συλλογικού τόμου με τον τίτλο: *Παιδεία Ομογενών. Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις*. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο.

Ο τόμος αυτός ο οποίος παρέχει μια εποπτική εικόνα για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση σε 10 χώρες (Καναδά, ΗΠΑ, Αργεντινή, Αυστραλία, Βρετανία, Γερμανία, Βέλγιο, Γαλλία, Σουηδία, Αλβανία) και χρησιμοποιείται ως επιμορφωτικό υλικό για τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν την Ελληνική στο εξωτερικό. Είναι ουσιαστικά ο πρώτος τόμος της σειράς: ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ.

Τα βιβλία που εκδίδονται σ' αυτή τη σειρά διαφοροποιούνται από τις λοιπές επιστημονικές εκδόσεις στα πλαίσια του έργου Παιδεία Ομογενών ως προς το ότι το περιεχόμενό τους αναφέρεται στις παροικίες των Ελλήνων και ιδιαίτερα στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση σε συγκεκριμένες χώρες διαμονής.

Η συγκεκριμένη σειρά έχει ως κύριο στόχο της, με επίκεντρο την εκπαίδευση, να συμβάλει στη μελέτη και την κατανόηση της ιστορίας της ελληνικής διασποράς. Γι' αυτό και η ιστορική διάσταση κυριαρχεί στις σχετικές αναλύσεις. Συγχρόνως, όμως, επιχειρούνται και συγχρονικές αναλύσεις που είναι αναγκαίες για τη βελτίωση και την προώθηση της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη διασπορά.

Οι μελέτες για τις διάφορες χώρες δεν είναι ομοιογενείς μεταξύ τους, παρ' όλο που κινήθηκαν στο πλαίσιο που προαναφέρθηκε. Αυτή η διαφοροποίηση οφείλεται τόσο στις ιδιαιτερότητες και στα προβλήματα κάθε χώρας, όσο και στο ερευνητικό δυναμικό που διέθετε κάθε χώρα κατά την κατάρτιση των μελετών.

Εκτός τούτου, σε ορισμένες χώρες, όπως για παράδειγμα στην Αυστραλία και τη Γερμανία, διαθέταμε ήδη πρόσφατες εξειδικευμένες έρευνες, τις οποίες συμπεριλάβαμε και αξιοποιήσαμε κατά την κατάρτιση των μελετών.

Έτσι οδηγούμαστε εκ των πραγμάτων άλλοτε σε δημοσιεύσεις εποπτικές, όπως για παράδειγμα, αυτή για την «Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στον Καναδά» και άλλοτε σε εξειδικευμένες, όπως εκείνη που αφορά στην «Εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας για τα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία (1975-1985)».

Πρόθεση μας, ωστόσο, είναι οι εκδόσεις για κάθε χώρα, εφόσον αυτές είναι περισσότερες, να οδηγήσουν στη δημιουργία μιας κατά το δυνατό πληρέστερης εικόνας για την εκάστοτε ελληνόγλωσση εκπαίδευση.

Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση δεν εξαντλείται φυσικά στην εκπαίδευση των μαθητών ελληνικής καταγωγής, αλλά αφορά και στους αλλόφωνους μαθητές της εκάστοτε χώρας διαμονής, οι οποίοι μαθαίνουν Ελληνικά.

Εντούτοις, το μεγαλύτερο μέρος των μελετών αναφέρεται στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση των μαθητών ελληνικής καταγωγής, δεδομένου ότι αυτοί αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία.

Σ' ό,τι αφορά τη μελέτη του παρόντος τόμου, ας σημειωθεί ότι αυτή έρχεται να φωτίσει με συστηματικό και διεξοδικό τρόπο μια χρονική περίοδο και μια ιστορική φάση της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Γερμανία, κατά την οποία οι τότε ελληνικές κυβερνήσεις έθεσαν τις βάσεις – ή τουλάχιστον το επιχείρησαν – μιας εκπαιδευτικής πολιτικής για τα ελληνόπουλα σ' αυτή τη χώρα, η οποία πολιτική ισχύει λίγο-πολύ μέχρι σήμερα.

Η δεκαετία 1975-1985 είναι η δεκαετία αποκατάστασης (με ευθύνη των κυβερνήσεων της Ν.Δ.) και διεύρυνσης (με ευθύνη των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ) της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Είναι η δεκαετία της οριστικής ένταξης της Ελλάδας στην τότε ΕΟΚ και μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από διαδικασίες όχι πάντα πολιτικά συναινετικές.

Είναι η δεκαετία της παλιννόστησης και της ψευδαίσθησης ότι το μεγάλο μέρος των Ελλήνων μεταναστών στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και ιδιαίτερα στη Γερμανία θα παλιννοστούσε και άρα η όποια εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας θα 'πρεπε να υπηρετεί πρωτίστως αυτό το στόχο.

Σήμερα, περίπου δύο δεκαετίες αργότερα, γνωρίζουμε ότι ο αριθμός των Ελλήνων στη Γερμανία όχι μόνο δεν μειώθηκε, αλλά και ξεπέρασε τις 400.000, πράγμα που δεν είχε συμβεί στο παρελθόν, και ότι οι Έλληνες σ' αυτή τη χώρα δεν είναι πλέον μετανάστες, αλλά ελεύθερα διακινούμενοι «ευρωπαίοι πολίτες».

Επίσης, είναι προφανές ότι η παραμονή των Ελλήνων στη Γερμανία δεν αποτελεί πλέον Προvisorium και ότι η Ελλάδα ανήκει σταθερά στον πυρήνα των χωρών οι οποίες από πρώτης πρώτου του 2002 θα έχουν κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα.

Η αλλαγή των δεδομένων εγείρει αν όχι το αίτημα αλλαγής της εκπαιδευτικής πολιτικής, τουλάχιστον το αίτημα επανεξέτασής της.

Ποια είναι όμως η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας για τα Ελληνόπουλα της Γερμανίας; Κάτω από ποιες προϋποθέσεις προέκυψε αυτή η πολιτική; Ποιες δυνάμεις τη διαμόρφωσαν, ποιες σκοπιμότητες υπηρετούσε τότε και ποιες μπορεί να υπηρετήσει σήμερα;

Σ' αυτά και σ' άλλα συναφή ερωτήματα δίδονται άμεσες ή έμμεσες απαντήσεις από την παρούσα μελέτη.

Η μελέτη δεν είναι ωστόσο ενδιαφέρουσα μόνο από εκπαιδευτικοπολιτικής άποψης, αλλά και από την άποψη της παιδαγωγικής θεωρίας, δεδομένου ότι επιχειρεί να αναλύσει και να ερμηνεύσει την εκπαιδευτική πολιτική ενός «περιφερειακού» εθνικού κράτους για τους πολίτες του, οι οποίοι ζουν στην επικράτεια ενός «κεντρικού», «μητροπολιτικού» εθνικού κράτους.

Παρόλο που η ίδια η συγγραφέας δεν ασχολείται συνειδητά μ' αυτή τη σχέση και με το ποιος είναι ο έγκυρος παιδαγωγικός λόγος σε περιπτώσεις διεθνικών συναντήσεων, το υλικό της και οι αναλύσεις της μπορούν να αξιοποιηθούν και προς αυτή την κατεύθυνση.

Και θα είναι πολύ ενδιαφέρουσα μια τέτοια προσέγγιση, δεδομένου ότι μέχρι σήμερα η εκπαιδευτική πολιτική και η σχετική παιδαγωγική θεωρία συζητούνται στα πλαίσια του εθνικού κράτους.

Προσφέρεται, όμως, ο παιδαγωγικός λόγος, που αναπτύχθηκε με φόντο την εθνική ιδεολογία, για την ανάλυση εκπαιδευτικών διαδικασιών και εκπαιδευτικών πολιτικών που καλούνται να λειτουργήσουν σε πολυεθνοτικά, πολυπολιτισμικά, πολυγλωσσικά και σε κάθε περίπτωση μη «εθνικά ομοιογενή» περιβάλλοντα;

Ρέθυμνο, Οκτώβριος 2001

Μιχάλης Δαμανάκης
Επιστημονικός Υπεύθυνος
του έργου Παιδεία Ομογενών

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Α.Π.= Αναλυτικό Πρόγραμμα
 Β.Β.= Βάδη-Βυρτεμβέργη
 Β.Ρ-Β= Βόρεια Ρηνανία - Βεστφαλία
 Γ.Γ.Α.Ε.= Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού
 Δ.Β.= Δυτικό Βερολίνο
 Δ.Γ. = Δυτική Γερμανία
 ΔΕΣ =Δημοκρατική Ενωτική Συνεργασία
 Ε.Ε.= Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ε.Ε.Ε. = Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ελληνοπαίδων Εξωτερικού
 Εγκ. ΥΠΕΠΘ= Εγκύκλιος Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
 εκδ. = εκδόσεις
 ΕΟΚ= Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
 ΕΣΥΕ= Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
 Κ.Ε.= Κεντρική Επιτροπή
 Κ.Ε.Μ.Ε.= Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως
 ΚΚΕ= Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
 ΚΚΕεσ= Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος Εσωτερικού
 ΚΜΚ= Kultur Minister Koferenz
 Μ.Μ.Γ.= Μάθημα Μητρικής Γλώσσας
 Μ.Υ.= Μάθημα Υποδοχής
 Ν.Δ.= Νέα Δημοκρατία
 Ο.Α.Ε.Δ.= Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
 Ο.Ε.Δ.Β.=Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων
 Ο.Ε.Κ.= Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων
 ό.π.= όπως παρατίθεται
 ΟΟΣΑ= Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
 Π.Δ.= Προεδρικό Διάταγμα
 Π.Ε.Ε= Πρακτικά Ελληνογερμανικής Επιτροπής
 Π.Σ.Ε.= Πανγερμανική Συντονιστική Επιτροπή
 ΠΑ.ΣΟ.Κ.= Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
 ΠΑΚ= Πανελλήνιο Αγωνιστικό Κίνημα
 ΠΑΣΚΕΜ= Προοδευτική Αγωνιστική Συνδικαλιστική Κίνηση Ελλήνων Μεταναστών
 Τ.Ο.= τοπική οργάνωση
 ΤΕΕ= Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση
 υ.ε.= υπό έκδοση
 ΥΠΕΠΘ=Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων
 ΦΕΚ= Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
 χ.χ.= χωρίς χρονολογία

Εισαγωγή

Αντικείμενο της συγκεκριμένης μελέτης είναι η περιγραφή, ανάλυση και ερμηνεία της εκπαιδευτικής πολιτικής της Ελλάδας απέναντι στους Έλληνες μαθητές της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας την περίοδο 1975-'85. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έγινε αφενός για να δειχθεί και να αποσαφηνιστεί η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας προς τους Έλληνες της Ο.Δ.Γερμανίας και αφετέρου να προσδιοριστεί ο ρόλος που διαδραματίζουν οι οργανώσεις και οι φορείς που δρουν και επηρεάζουν το μεταναστευτικό περιβάλλον τη συγκεκριμένη περίοδο. Οι ιστορικά επικρατούσες συνθήκες είναι αυτές που καθόρισαν την επιλογή της συγκεκριμένης περιόδου. Πιο συγκεκριμένα:

α. Το ελληνικό πολιτικό προσκήνιο αλλάζει σημαντικά κατά τη μεταπολίτευση του 1974 και εξής. Η επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα οδήγησε σε οπισθοδρόμηση όλες τις πτυχές της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, γεγονός που επηρέασε σημαντικά και την κοινωνικοπολιτική ζωή των απόδημων Ελλήνων, ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο. Μετά την πτώση της χούντας δημιουργούνται δύο «νέοι» πολιτικοί σχηματισμοί, η Νέα Δημοκρατία και το ΠΑ.ΣΟ.Κ., ως κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις, που ενεργοποιούνται και αρθρώνουν «νέο» πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, εκπαιδευτικό λόγο. Με την ανάληψη της εξουσίας και οι δυο κομματικοί σχηματισμοί ενεργοποιούν σχέδια για την εκπαιδευτική πολιτική πραγματικότητα, γεγονός που αναδεικνύει το ιδιαίτερο βάρος που προσέδιδαν στην εκπαίδευση, ως παράγοντα εξέλιξης και προόδου.

β. Την ίδια περίοδο η ελληνική ομογένεια εντείνει τις πιέσεις της για παροχή ελληνικής παιδείας στα παιδιά της δεύτερης γενιάς μεταναστών. Οι πιέσεις αυτές είναι ιδιαίτερα έντονες στην Γερμανία εξαιτίας κυρίως:

- της ύπαρξης πολλών Ελλήνων μεταναστών,
- της συνδικαλιστικής τους οργάνωσης,
- των πολιτικών ζυμώσεων που λαμβάνουν χώρα στις ελληνικές παρoικίες στη Γερμανία, ιδιαίτερα σε σχέση με την οργάνωσή τους.

Η προσέγγιση και η ερμηνεία των εκπαιδευτικών επιλογών απαιτεί τον πρότερο καθορισμό και αποσαφήνιση του θεωρητικού πλαισίου, βάσει του οποίου επιχειρείται η ερμηνευτική προσπάθεια, αλλά και των βασικών εννοιών που συγκροτούν τον ευρύτερο όρο εκπαιδευτική πολιτική. Οι διατυπωθείσες θεωρίες για το ρόλο της εκπαίδευσης και γενικότερα του σχολείου ως μηχανισμού του κράτους έχουν περιστραφεί είτε γύρω από τη δομολειτουργική θεωρία, είτε γύρω από τις συγκρουσιακές θεωρίες των μαρξιστών και νεομαρξιστών μελετητών. Η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης θεωρητικής προσέγγισης προϋποθέτει επιστημολογικές παραδοχές και θεωρητικές αποσαφηνίσεις σχετικά με το ρόλο του κράτους στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και την θέαση του κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού, καθώς και τις επιδράσεις του σε συγκεκριμένο χωροχρόνο.

Η κατανόηση και η ανάλυση των πολιτικών επιλογών που προωθούν, αναστέλλουν ή αναπροσαρμόζουν την εκπαιδευτική πολιτική του κράτους γίνεται με τη μελέτη της πολιτικής/κομματικής ιδεολογίας και της χρήσης της, αλλά και του ευρύτερου

κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικού συγκείμενου. Ο όρος εκπαιδευτική πολιτική θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να συμπεριλάβει όλη την κοινωνική αλληλεπίδραση, η οποία επηρεάζει την εκπαίδευση. Ο σχεδιασμός της εκπαιδευτικής πολιτικής οριοθετεί ταυτόχρονα την επίδραση της κοινωνίας στην εκπαίδευση, αλλά και της εκπαίδευσης στην κοινωνία και περιλαμβάνει προσπάθειες συνειδητές και οργανωμένες που επηρεάζουν τις διαδικασίες και τα προϊόντα της εκπαίδευσης.

Αναφορικά προς την εκπαίδευση της ελληνικής ομογένειας στην Ο.Δ. Γερμανίας διαφαίνεται αναγκαία η αποδοχή ή η απόρριψη θεωρητικών - ερμηνευτικών μοντέλων που θα βοηθήσουν στην περιγραφή, ανάλυση και ερμηνεία του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού φαινομένου. Η εξέταση του φαινομένου θα κινηθεί σε μακροεπίπεδο, δηλαδή σε επίπεδο σχεδιασμού εκπαιδευτικής πολιτικής.

Εντούτοις, το προς ανάλυση εκπαιδευτικό φαινόμενο διακρίνεται από μια ιδιαιτερότητα και πολυπλοκότητα, η οποία έγκειται στο γεγονός αφενός των δυο χωρών (Ελλάδα, Γερμανία) με διαφορετικά συμφέροντα και επιδιώξεις και αφετέρου δυο διαφορετικών κομμάτων που εναλλάσσονται στην εξουσία – της Νέας Δημοκρατίας και του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος - των οποίων η ιδεολογία διαχέεται στην εκπαιδευτική πολιτική που ασκούν.

Η διάρθρωση της εργασίας αρχικά επιχειρεί να αποσαφηνίσει τις έννοιες-κλειδιά του θέματος και να φωτίσει το ιστορικό συγκείμενο εντός του οποίου εκτυλίσσεται το προς ερεύνηση φαινόμενο.

Πρωταρχικά, επιχειρείται η αποσαφήνιση του θέματος, διατυπώνεται η στοχοθεσία, η σκοπιμότητα και οι περιορισμοί της μελέτης, καθώς και η παρουσίαση των κυριότερων πηγών άντλησης υλικού και πληροφοριών, δεδομένου ότι πρόκειται για μια ιστορική μελέτη.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* προσδιορίζονται οι καθοριστικές έννοιες που τροφοδοτούν την παρούσα εργασία, επιχειρώντας μια συνολική θεωρητική αποτίμηση και εννοιολογική αποσαφήνιση των βασικών όρων του θέματος, όπως άλλωστε προσδιορίζονται από τον τίτλο της ερευνητικής εργασίας. Οι βασικές θεωρητικές έννοιες, «μετανάστευση», «εκπαιδευτική πολιτική» και «ομάδες πίεσης» αποτελούν τις εννοιολογικές παραμέτρους που προσδιορίζουν το θεματικό χώρο της εργασίας, αλλά και οριοθετούν την ιδιαίτερη ερευνητική της πρωτοτυπία. Η αποσαφήνιση και λειτουργικοποίηση των βασικών όρων πραγματοποιείται διαμέσου μιας ευρείας θεωρητικής συζήτησης, διαμορφώνοντας τελικά την ειδικότερη εννοιολογική οπτική/παραδοχή της παρούσας εργασίας, που επιδιώκει την επιστημονική συνάντηση/διαδύνδευση των εννοιών της μετανάστευσης, της εκπαιδευτικής πολιτικής και των ομάδων δράσης και πίεσης που αναπτύσσονται σε μεταναστευτικά περιβάλλοντα.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* επιχειρείται μια διαχρονική παρουσίαση της ελληνικής μετανάστευσης και ειδικότερα στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Η διαρθρωτική παρουσίαση των αιτιών που προκάλεσαν την εμφάνιση και έκρηξη του φαινομένου καθώς και των συνεπειών προς το μετακινούμενο πληθυσμό γίνεται ακριβώς για να αναδυθεί το συγκείμενο και η χρονική εξέλιξη του φαινομένου. Παράλληλα, επιχειρείται η διασύνδεση των εννοιών της μετανάστευσης και της εκπαιδευτικής πραγματικότητας έτσι όπως δια-

μορφώνεται στα πλαίσια ενός μεταναστευτικού περιβάλλοντος.

Το ερευνητικό μέρος της μελέτης στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει τις θέσεις που διατυπώνουν οι φορείς και οι μεταναστευτικές οργανώσεις, αναφορικά με τους παραπάνω διατυπωμένους ερευνητικούς άξονες. Συγκεκριμένα, περιγράφονται οι θέσεις που εκφράζουν οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων διαφόρων πόλεων και κρατιδίων της Ο.Δ. Γερμανίας, οι Ελληνικές Κοινότητες, η Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων και οι Σύλλογοι Εκπαιδευτικών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο της μελέτης παρουσιάζονται οι θέσεις των ελληνικών κομμάτων που δρουν στο χώρο της Γερμανίας, έχουν διασυνδέσεις με μεταναστευτικές οργανώσεις και εκφράζουν λόγο για τα ζητήματα ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης. Η παρουσίαση των θέσεων γίνεται πάντα με βάση τους άξονες που έχουν ήδη διατυπωθεί. Ας σημειωθεί ότι στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται απλή περιγραφή των θέσεων, έτσι όπως έχουν διατυπωθεί σε φυλλάδια και κομματικά έγγραφα.

Στο έκτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί και το βασικό κεφάλαιο της ερευνητικής προσπάθειας, περιγράφεται, αναλύεται και ερμηνεύεται η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική όπως εκφράζεται από το Υπουργείο Παιδείας κατά την περίοδο διακυβέρνησης της χώρας από τη Νέα Δημοκρατία, δηλαδή το χρονικό διάστημα 1975-'81. Οι πληροφορίες για την συγγραφή του συγκεκριμένου κεφαλαίου έχουν αντληθεί από πρωτογενείς πηγές και κυρίως από τα πρακτικά της Βουλής, τα πρακτικά της Ελληνογερμανικής Επιτροπής Παιδείας, από Προεδρικά Διατάγματα, καθώς και από τις εγκυκλίους και την αλληλογραφία του Υπουργείου.

Η ίδια μεθοδολογία ακολουθείται και για το επόμενο, το *έβδομο κεφάλαιο*, στο οποίο αναλύεται η εκπαιδευτική πολιτική της δεύτερης ερευνητικής περιόδου, δηλαδή 1981-'85, όπου στην διακυβέρνηση της χώρας βρίσκεται το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα.

Τέλος, στο *όγδοο κεφάλαιο* επιχειρείται μια συγκριτική θεώρηση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Νέας Δημοκρατίας και του Πανελλήνιου Σοσιαλιστικού Κινήματος απαντώντας στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν ήδη τεθεί στο αντίστοιχο κεφάλαιο και εντοπίζοντας τις κινητήριες δυνάμεις που διαμόρφωσαν την εκπαιδευτική πρόταση των δύο κομμάτων τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Επειδή εμπλέκονται πολλές παράμετροι, οι οποίες επιδρούν ποιοτικά και ποσοτικά σε διαφορετικό βαθμό στο σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικής πολιτικής, είναι φυσικό αρκετές απ' αυτές να μην γίνονται αντικείμενο ενδελεχούς έρευνας είτε λόγω έλλειψης πρωτογενών πηγών, είτε λόγω διαπλοκής και συντάντισής τους. Η έρευνα διεξάγεται στο καθορισμένο χρονικό διάστημα της δεκαετίας 1975 - 1985, χωρίς να προσδοκάται, αλλά ούτε και να επιχειρείται μια εξαγωγή συμπερασμάτων που θα αναφέρονται σε άλλο χρονικό διάστημα ή θα προσφέρονται για τον προσδιορισμό μιας γενικότερη συνολικής ερμηνείας της εκπαιδευτικής πολιτικής που ακολούθησαν οι δύο κεντρικοί για το πεδίο της έρευνας κομματικοί σχηματισμοί, αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική για τους Έλληνες μετανάστες.